

נסח דבר

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

ויקרא - זכור - פורים - מלחמת עמלק תשפ"ד (שנה ז' גליון 158)

הקדמת הרמב"ן לספר ויקרא

הספר הזה הוא תורת כהנים והלויים, יבאר בו עניני הקרבנות כולן ומשמרת המשכן, כי כאשר היה ספר אחד בענין הגלות והגאולה ממנו, והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם אשר מלא את המשכן, צוהו בקרבנות ובשמירת המשכן שיהיו הקרבנות כפרה להן, ולא יגרמו העונות לסלק השכינה. וצוה בכהנים הנגשים אל ה' שיתקדשו, שהזהיר על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יהרסו לעלות אל ה' כמו שאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפרת אשר על הארון ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת כאזהרת פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב, ואחרי כן יגביל המשכן כהגבלת הר סיני בעת היות שם כבוד אלקי ישראל.

והנה רוב הספר הזה בקרבנות, בתורת הקרבן והמקריבים, ובמקום שיתקרב בו. ויבואו בו קצת מצות נגרות עם אלה, כי מתחלה צוה בקרבנות הנדבה, ואסר החלב והדם בעבורם, ואחרי כן בקרבנות החטא, ונגרר אחר זה להזכיר המאכלים האסורים בעבור שהם מטמאים, והאוכל הנוגע בהם בכל קדש לא יגע ואל המקדש לא יבא, ואם נכנס שם בטומאה יהיה חייב קרבן עולה ויורד שהזכירו כבר (להלן ה' ג'). והוצרך להזכיר תורת המצורע ומשפטי היולדת והזב והזבה, לחייב אותם בקרבן ולזהיר עוד מטמאתם כאשר אמר בסופם (להלן טו לא) והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימותו בטמאתם בטמאתם את משכני אשר בתוכם, ונגרר אחר זה שיהיה על העריות, כי משכבם מטמא ועונם יקרא טומאה, גורמת לסלוק השכינה ולגלות. ועוד כי השוגג בהן מחויב החטאת שהזכיר כבר בואם נפש אחת תחטא בשגגה ואחרי כן הזכיר מצות השבת ומועדי ה' בעבור הקרבן, כמו שאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו.

ורוב פרשיות הספר הזה ידבר בהן עם הכהנים דבר אל אהרן ואל בניו צו את אהרן ואת בניו, ובפרשת קדושים תהיו קצת מצות לבני ישראל, רובן נגרות עם עניני הקרבנות או בדומים להם. ובמקומם אפרש בעזרתו של הקדוש ברוך הוא.

וַיְקַרְא אֱלֹהִים וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לְאָמֵר. [א א]

ורבותינו אמרו (תורת כהנים פרשה א ז) כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויים קדמה קריאה, כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני, וזה דרך חבה וזרוז למשה. והנה על דעתם, הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם, כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה. "ומאהל מועד", לדעתם הוא מוקדם, ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה' אליו באהל, כי משה שם היה. ושיעור הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו מאהל מועד. ועל דרך האמת הוא כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד א), וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות, וכבר רמזתי לו (שם).

וְאִם־לֹא תִגִּיעַ יָדוֹ דְּיָי שָׁהּ וְהִבִּיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תַרְיָם אֲרֻשָׁי בְּנִיּוֹנָה לָהּ אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה. [ה ז]

הקל הכתוב על החוטא באלו להביא קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אף על פי שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתוב כפרות, ואמר רבי אברהם כי טעם אחד לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורין בחטאת הבהמה ויפה פירש.

מלחמת עמלק

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלָּחֶם בְּעַמְלֵק מִחֹר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבָעָה וּמִטָּה הָאֱלֹקִים בְּיָדִי. [שמות יז, ט]

והיה כל הענין הזה שעשה משה רבינו מפני שהיה עמלק גוי איתן וחזק מאד וישראל אינם מלומדי מלחמה ולא ראו אותה מעולם כאשר אמר פן ינחם העם בראותם מלחמה (לעיל יג יז) והוא עיף ויגע ככתוב (דברים כה יח) על כן פחד מהם והוצרך לכל התפלה והתחנה הזאת. ויתכן שפחד משה פן יתגבר בחרבו מפני היותו עם נוהל החרב מברכת הזקן שאמר לו "ועל חרבך תחיה" (בראשית כז מ) כי המלחמה מן המשפחה הזאת היא הראשונה והאחרונה לישראל, כי עמלק מזרע עשו, (שם לו יב) וממנו באה אלינו המלחמה בראשית הגוים, ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והחרבן האחרון, כאשר יאמרו רבותינו (דב"ר א כ) שאנחנו היום בגלות אדום, וכאשר ינוצח הוא ויחלש הוא ועמים רבים אשר אתו, וממנה נושע לעולם, כאשר אמר (עובדיה א כא) "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה". והנה כל אשר עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם זרעם, על כן התאמץ משה בדבר.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוָה כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. [שמות יז, טו]

שיזכרו בני ישראל מה שעשה עמלק כי מחה אמחה את זכרו ונתתי נקמתי בו ביד עמי ישראל וזו היא המצוה שכתוב לנו במשנה תורה (דברים כה יז) זכור את אשר עשה לך עמלק. ואמר ושים באזני יהושע. לצוותו להזכיר לישראל את כל התלאה אשר באה להם על ידו, כי הוא היודע ועד, וירמוז כי אחרי שיירשו הארץ ימחו אותה, כי מצוה עליהם תחלה להכרית שבעת הגוים וינחלו הארץ, זהו שנאמר שם (כה יט) והיה בהניח ה' אלקיך לך.

וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כָּס י-ה מְלַחְמָה לָהּ בְּעַמְלֵק מְדַר דָּר. [שמות יז, טז]

וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו ופלטת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו, ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכך אמר בו ולא ירא אלקים (דברים כה יח). ועוד, כי הוא נין עשו וקרוב לנו, עובר מתעבר על ריב לא לו.

על דרך זו גם פירשו האבן עזרא והחזקוני, ביאר הגה"צ רבי אברהם גרוזיניסקי זצ"ל ה"ד (משגיח ישיבת סלבודקה) כי לאומות העולם נכנסה אז קצת יראת שמים, היה להם "פחד ה' ומהדר גאונו", ואילו עמלק בא כמתגבר על השם, ללא יראת שמים כלל והוסיף על כך הגה"צ רבי אריה ליב ראטקין זצ"ל כי בכך יש להבין את מהות הויכוח בין שמואל הנביא לשאול המלך, הרי גודל חטאו של שאול המלך היה אשר חמל על הצאן, כאשר באמת רצה שאול להקריבם ולאבד את זכר עמלק, וגם את אנג רצה להרוג אלא הייתה עליו התביעה שלא קיים זאת מייד מדין "זריזין מקדימין למצוות" ואמנם שאול אמר לשמואל "הקמותי את דבר ה'" ואילו שמואל משיב לו "יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך" וזה כיון שעל עמלק נאמר "בא כמתגבר על השם, ללא יראת שמים כלל" הואיל וכתוב על עמלק "ולא ירא אלוקים" פסוק מפורש נאמר על שלא היה בו שמץ יראת שמים. ומי שאין לו כלל יראת שמים אין לו זכות קיום בעולם! כיון שהקב"ה ברא את העולם כדי שיראו מפניו (כדאיתא בשבת לא: וכן בקהלת ג, יד "והאלוקים עשה שייראו מלפניו").

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֵק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. [דברים כה, יז]

לומר שלא נשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ושנספר זה לבנינו לדורות לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוונו למחות את שמו. [וע"פ דבריו כתב המשנה ברורה (תרפ"ז יז) דאין יוצאים ידי חובה בקריאת פרשת עמלק שבפרשת בשלה, כיון שלא נזכר שם פירוט מעשיו הרעים של עמלק]

פורים

לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֵּה וְשִׁמְחָה וּמְשֻׁלּוּחַ מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ וּמִתְנֹנֹת לְאַבְיּוֹנִים. [ט כ]

כתב רבנו הרמב"ן:

"שנמנענו גם כן שלא יחר לנו בתננו צדקה לעניים ולא נתן אותה אליהם בעין רעה ונחשוב אותה מיעוט לנו, אבל יהיה זה בעינינו שכר ותועלת ותוספת בממוננו, לפי שהוא יתברך ישלם לנו הכל בכמה כפלים. והוא אמרו יתעלה נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך". [שכת הלואין י"ז]

והוסיף: ועוד הזהירה תורה שאפילו יתן לעני ויחשוב שהוא חיסרון ממנו, עובר בלאו, אבל יחשוב שזה תוספת בממונו שנאמר: "ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך וגו'." [דרשה על קהלת]

לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. [ט כא]

תמה מאד רבנו הרמב"ן [בחינושי הש"ס, מגילה ב.] על מה הגיע לעשות ישראל אגודות במצוה הזו, ומדוע לכתחילה חלקום לשתי כתות (פרזים ומוקפים), ועוד היכן מצינו בתורה מצוה חלוקה בכך והתורה אמרה 'תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם', ולפי שהיה עיקר הנס לשושן עצמו ביום י"ג והנה ראוי שיהיה להם י"ד יום טוב עם כל ישראל, או שיהיה לשושן יום טוב בי"ד וט"ו הואיל ונעשה בהם נס.

וכתב: וכשעיינתי בכתובים נתיישב לי הענין יפה, לפי שהוא דבר ברור שבזמנו של נס זה כבר נפקדו ישראל ועלו לארץ ברשיון כורש ונתיישבו בעריהם, ואנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל בארץ היו, ושוב לא עלו מהם אלא מעטים עם עזרא, וכשצוה אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד היו הפרזים והעיריות שאין להם חומה סביב בספק וסכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים יותר מן המוקפין, וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה, ושל שושן עשאו גם כן ממחרת הנס שלהן, וזה היה בשנת הנס בלבד. ולאחר מכן בשנים הבאות עמדו פרזים ונהוג מעצמן לעשות יום ארבעה עשר שמחה ומשתה ויום טוב, אבל מוקפין לא עשו כלום לפי שהיה הנס גדול בפרזים והיה עליהם [הסכנה] יותר כדפרישית. על כן כתוב: "היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום י"ד לחודש אדר שמחה ומשתה" ולא הזכרו כאן מוקפין כלל.

אחר זמן לאחר שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם ומצאו סמך מן התורה, עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק, וראוי להקדים פרזים למוקפים מפני שהיה ניסם גדול ושהם התחילו במצוה תחלה לעשות להם לבדם יום טוב, לפיכך קבעו יום טוב של פרזים ביומן ושיהא מיוחד להם, ושל מוקפים קבעו ביום נוח של שושן, וזהו שכתוב ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים לקיים עליהם להיות עושים את יום י"ד ואת יום ט"ו,

כלומר: שלח להם שיקבלו כולם לעשות זכר לנס ולא יאמרו הרחוקים משושן ומארץ ישראל לא היו המן וסיעתו באין עלינו, וקבלו ישראל עליהם הדבר, זהו שכתוב וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת כתב מרדכי אליהם כלומר שקבלו מה שהחלו הפרזים לעשות מעצמן ומה שכתב מרדכי שצוה לכולם לעשות כן, ונתן טעם כי המן בן המדתא צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם הוסיף בכאן מלת כל שהיה הנס לכולם אפי' למוקפים.

ועם כל זה היו בישראל מתיראים לנהוג זה בפרהסיא עד שחזר מרדכי ושלח להם חותם המלכה שצותה לעשות כן ושוב לא נתייראו שהיו אומרים מצות המלכה אנו עושים.

הר"ן חולק על דעת רבנו הרמב"ן בעיקר יסודו וסבר שמועטות היו עירות המוקפות חומה בארץ ישראל ורובה הייתה פרוצה ואף מוקפות חומה בארץ ישראל היו בסכנה כפריים. עוד חולק על דבריו שרוב ישראל היו בארץ ישראל באותו זמן וסבר דרוב ישראל מאותם שבבבל היו בארץ ישראל, אך ישראל שבחוץ לארץ מהודו ועד כוש לא עלו באותה שעה, ע"ש בר"ן שהאריך בזה ומסקנת דבריו דטעם שקבעו מוקף חומה מימות יהושע בן נון כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל. חלק עליו ה"בית יוסף" (אורח חיים סימן תרפ"ח) ונתן טעם אחר. בהגהות מראה כהן בשם אחיו מהרש"ך הכהן נתן טעם לקביעת חז"ל זמנים שונים לקריאת המגילה, דכיון שמצאו סמך למגילה מדברי תורה חלקהו בכוונה לזמנים שונים כדי שלא יטעו לומר דהוא מן התורה.

וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם . [ט כג]

"אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקיבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר" [שבת דף פח].
לפיכך כשבאו לארץ בביאה שניה בימי עזרא עמדו מעצמם וקבלוה ברצון שלא יטענו עוד שום תרעומות, והיינו בימי אחשורוש שהוציאם ממות לחיים והיה זה חביב עליהם מגאולה של מצרים.

וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם . [ט כח]

הנה מצות הפורים אף על שהיא רק מדברי קבלה, מכל מקום מבואר בספרים דברים מפליגים כמה גדולה ונוראה מעלת שמחת היום. ופסק הרמב"ם (הלכות הנוכה פ"ב הי"ח): 'כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח הוי"ן ממגילת אסתר והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם'. וכך גם אמרו חז"ל במדרש (משלי ט) שאעפ"י שכל המועדים יתבטלו, פורים לא יתבטל שנאמר "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם".
ונראה הביאור בזה שאמרו שפורים לא יתבטל, שכידוע כל הבריאה מורכבת ע"י נותן ומקבל, משפיע ומושפע, שכך עלתה במחשבה לפניו "זכר ונקמה פראם" (בראשית ה, ב). ובכל דבר שנמצא למטה שורשו למעלה למעלה. וכמו בשבת קודש שבליה מתחזקת בחינת כוח המקבל וביום בחינת כוח הנותן,
וכמו שכתב הרמב"ן על 'זכור ושמור' (שמות כ, ח) שהשמירה היא בלילה והזכירה היא ביום, שזה מצוות עשה, שבליה מתחזק כוח המקבל הכלי קיבול של האדם, וביום הוא יותר גבוה, יש יותר השפעה מצד הנותן.
ובפורים היתה הארה גדולה מאוד שנתחזק כוח המקבל ביותר, אפילו יותר מהיום המקודש ביותר – שבת קודש! כיון שהיתה התעוררות גדולה מצד עם ישראל להתקרב להקב"ה, שהיה קבלת התורה מאהבה שאהבה זה מצד המקבל,
וההארה זו מתחדשת בכל שנה ושנה, וכמו שבכל יו"ט שכל ההארות שהיו מתחדשים שוב באותם הזמנים, ובבחינת זו המועדות יתבטלו, אבל מה שפעלו המקבלים בעצמם לא יתבטל! [מין הידורי שמואל" מתוך מגילת אסתר 'כתר טהור']

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן

להערות הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM

נתרם לרפואה שלימה

עבור

רבקה בת מרים

בתושח"י